
Rhizai. Journal for Ancient Philosophy and Science 1 (2004), 132 pp. & 2 (2004), 155 pp.

Časopis je specijaliziran za antičku filozofiju i znanost, a izdaje ga *Southeast-European Association for Ancient Philosophy* (SEAAP), koja je osnovana u srpnju 2002 u Delfima. Izlazi dvaput godišnje s priložima na engleskom (njemački, francuski i talijanski su također predviđeni, ali zasada je sve na engleskom). Tiska se u Bugarskoj, a i glavni urednik, Ivan Christov, dolazi s Plovdivskoga sveučilišta. Ostali urednici su István Bodnár iz Budimpešte, Katerina Ierodiakou iz Atene te Pavel Gregorić s Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Prvi broj, osim kratke bilješke uredništva povodom izdavanja prvoga broja, sadrži četiri članka i jednu recenziju. Prvi članak "Aristotle's Account of the Origins of Philosophy" napisao je jedan od najboljih svjetskih stručnjaka za antičku filozofiju Michael Frede s Oxfordskoga sveučilišta. Kao što se može očekivati prema naslovu, polazište mu je prva knjiga *Metafizike*. Poznato je kako Aristotel prikazuje i vrednuje svoje prethodnike na modelu svojeg učenja o četiri vrste uzroka, no nigdje ne daje sustavni argument u prilog tome učenju. Prva knjiga *Metafizike* sadrži u prva dva poglavlja osnovno pitanje što mi po svojoj naravi hoćemo znati. Najviši oblik toga znanja je mudrost, a to je znanje o prvim principima. Ta pretpostavka povezuje i ostatak prve knjige jer stjecanje mudrosti je znanje o prvim principima koji uvijek pripadaju jednoj od četiriju spomenutih vrsta uzroka. Frede dalje ispituje sam pojam mudrosti i Aristotelove teškoće kada zagovara jedan osebniji, čisto teoretski pojam mudrosti. Kada govori o etici i političkoj znanosti, Aristotel gotovo nikada ne govori o tim područjima kao filozofiji. Iznimka su posljednje rečenice *Nikomahove etike*. Na tome se mjestu vjerojatno suprotstavlja filozofija o 'ljudskim stvarima' s prvom filozofijom koja se bavi mudročću čiji su predmet božanske, a ne ljudske stvari. Fredeov članak sadrži još mnoštvo drugih zanimljivih misli i zapažanja. Glavna je teza vrlo uvjerljiva, naime da je u prvoj knjizi *Metafizike* očita Aristotelova koncepcija filozofije kao metafizike odnosno 'prvotne filozofije', a to je shvaćanje vrlo blisko Platonovu. Radi se o njihovom zajedničkom naporu da se objasni što je filozofija, ili što ona treba biti, a to je bilo potrebno jer je u njihovo vrijeme sam pojam filozofije bio nejasan i sporan. Drugi je članak posvećen Isokratovu, Platonovu i Aristotelovu odnosu spram retorike (Chloe Balla, "Isocrates, Plato, and Aristotle on Rhetoric"). Obojica razvijaju svoja shvaćanja retorike u izravnoj polemici s Isokratom. Platon retoriku posve integrira u filozofiju te je tako spašava od neodređenosti. Kao takvu namijenio ju je zakonodavcu koji je koristi kao njezin jedini vjerodostojni tumač za dobrobit zajednice. Takvo shvaćanje retorike bilo je potpuno oprečno atenskoj praksi. S druge strane, Aristotelova je retorika vrsta logike i taj model je bliskiji Isokratovoj nego Platonovoj tradiciji. U trećem članku George Karamanolis ("Transformations of Plato's Ethics: Platonists Interpretations of

Plato's Ethics from Antiochus to Porphyry") iznosi u skraćenom obliku glavne misli svoje doktorske teze koja će uskoro izići kao knjiga (Oxford University Press). Antioh iz Askalona je prekinuo tradiciju akademskoga skepticizma, dokazujući, napose protiv svojega učitelja Filona iz Larise, da je Platon zastupao pozitivna, konstruktivna učenja. Dao je rekonstrukciju tih stavova u Platonovim dijalozima, a pritom se pozivao na Aristotelovo svjedočanstvo. To je ujedno vrijeme obnove aristotelizma, ali vjerojatno i uopće dostupnosti Aristotelovih školskih spisa. Tako je počela jedna fascinantna priča koja uključuje cijeli niz pokušaja da se rekonstruira jedan koherentni sistem Platonove etike. Pritom se, za naše današnje shvaćanje prilično nekritički, koristila građa iz Aristotelove filozofije. Karamanolis je s mnogo akribije proučio mnoštvo sekundarnih svjedočanstava o tome i dao jednu cjelovitu analizu sve do konca antičkoga doba. Posljednji članak prvoga broja posvećen je temi znanja i predmeta znanja u neoplatonika Nikole iz Damaska (Cosmin I. Andron, "Damascius on Knowledge and its Object"). Kao i drugi neoplatonici sposobnosti uma shvaća prema analogiji osjetilne zamjedbe. Ali, za razliku od Aristotela, Plotina i Prokla, Nikola iz Damaska ne poistovjećuje znanje i predmet znanja. Andron pokazuje da se taj stav krivo pripisivao Damaščaninu na temelju pogrešnoga tumačenja nekih ključnih pojmova. Isto tako ga se smatralo subjektivistom i idealistom jer je razlikovao biće kao takvo i njegovu pojavu. I u tome slučaju neopravdano korištenje suvremenih epistemoloških pojmova u odnosu na pogrešno shvaćene antičke pojmove dovodi do pomutnje. Posljednji prilog čini recenzija najnovijega prijevoda Porfirijeva *Uvoda u Aristotelove Kategorije*, koji je uz opsežan uvod i komentar (preko četristo stranica) pripremio Jonathan Barnes. Autor recenzije Pavel Gregorić ističe odlike knjige, ali i nalazi pokoji nedostatak. Riječ je o znalački pisanoj knjizi koju je napisao jedan od vodećih svjetskih autoriteta za antičku filozofiju. Kada bi se Jonathan Barnes natjecao u Hrvatskoj za izbor u više zvanje, tu knjigu ne bi mogao navesti kao znanstvenu knjigu. Matično povjerenstvo bi mu, kao što se učestalo događa s Barnesovim hrvatskim kolegama, vratilo bibliografiju na doradu sa zahtjevom da takav naslov treba uvrstiti pod prijevode, jer nije 'prava' knjiga i ne može biti izvorni rad. No ako objavite neki nesuvisli članak u časopisu koji nosi Wittgensteinov naslov, izbor u više zvanje uslijedit će ekspresno.

Drugi je broj slojevitiji jer pored četiri članka sadrži jedan polemički prilog, četiri recenzije knjiga i na koncu bibliografije svih najnovijih radova iz antičke filozofije koji su objavljeni u Bosni, Bugarskoj, Hrvatskoj, Grčkoj, Mađarskoj, Srbiji i Sloveniji. Ti bibliografski podaci daju dobru sliku što se radi na području antičke filozofije u cijeloj regiji koju pokriva časopis i udruga koja ga izdaje. Prvi rad potječe od rano preminule Hede Šegvić ("Protagoras' Political Art"), predstavlja raspravu na kojoj je radila pred svoju smrt. Analizom Platonova dijaloga autorica je pokazala kako je Protagora bio ozbiljan Sokratov intelektualni suparnik koji je zastupao umijeće života, a tragove ozbiljnosti toga suparništva nalazimo još kod Aristotela. U drugom članku Paul Kalligas ("Platonism in Athens During the First Two Centuries

AD: An Overview”) opisuje stanje platonizma u Ateni u prva dva stoljeća poslije Krista. Prijelomni trenutak bio je ratom uzrokovan bijeg posljednjega voditelja Platonove akademije, Filona iz Larise, iz Atene u Rim. Platonizam se poslije toga razvija u sasvim drugim okolnostima. Pored Plutarha važni su primjerice Numenije, Eusebije te naročito Atik. U posljednjih tridesetak godina to je područje dobro istraženo, pa jedan pregledan *status quaestionis* može uvijek biti koristan. Susanne Bobzien, sa Sveučilišta Yale (inače moja kolegica sa studija u Bonnu) autorica je trećega članka (“Peripatetic Hypothetical Syllogistic in Galen – Propositional Logic off the Trails”). Na gotovo pedeset stranica modernom logikom analizira Galenovu koncepciju logike. Prevladavalo je mišljenje da je ta logika u biti stoička. No Bobzien pokazuje da je temelj te logike peripatetički i da je vjerojatno nastao u prvom stoljeću poslije Krista. Treći članak napisala je Julia Annas, a tema je kasna stoička etika (“Marcus Aurelius: Ethics and its Background”). Autorica je naročito naglasila jedan aspekt u shvaćanju Aurelijeve etike koji se često zaboravlja pa njegova etika poprima čisto moralizatorski karakter. Kao i stariji stoici on također shvaća etiku u kontekstu jedne cjelovite metafizike. Ali u njegovu prikazu etike stalno se miješaju metafizički elementi. Iako to po načinu prikaza prilično odudara od starije stoičke tradicije, Aurelije je već kod Epikteta imao uzor za to. I sljedeći, polemički prilog potpisuje Julia Annas. Odbacuje kritiku koju joj je uputio George Karamanolis u svom članku iz prvoga broja. Slijede četiri recenzije knjiga, dvije su sastavili Filip Grgić i Luka Boršić, a Boris Vezjak sa Sveučilišta u Mariboru recenzirao je na engleskom zbirku članaka posvećenih Aristotelovoj *Metafizici*, koju su Pavel Gregorić i Filip Grgić pripremili na hrvatskom (zbirka je recenzirana u prošlom broju ovoga časopisa).

Drugi broj vrlo kvalitetnoga časopisa za antičku filozofiju i znanost ima veći broj recenzija knjiga nego prvi, pa je tako uklonjen nedostatak koji se činio da postoji na početku. Za svaki je stručni časopis vrlo važno da ima dovoljan broj mjerodavnih recenzija. Nadam se da će *Rhizai* uspjeti, pored ostaloga, razviti jedan specifičan oblik recenziranja radova iz regije koju pokriva te time nametnuti i određene kriterije za područje antičke filozofije. Dobro je što od drugoga broja ispod članka imamo minimalne podatke s koje institucije dolazi autor članaka, što je nedostajalo u prvom broju. Još ću jednom naglasiti da smo ovim časopisom dobili kvalitetan znanstveni forum za izučavanje antičke filozofije koji pokriva jednu cijelu regiju koja, barem prostorno, obuhvaća – a može i svojatati kao dio svojega kulturnoga nasljeđa – najvažniji dio onoga prostora gdje se događala antička filozofija i znanost. Na taj se način taj prostor ponovo integrira pomoću onih vrijednosti koje su postale sastavni dio globalne svjetske kulture.

Josip Talanga

Institut za filozofiju

Ulica grada Vukovara 54, HR-10000 Zagreb

josiptalanga@yahoo.com